

IK VERTROUW JOU NIET/WEL

Ton van der Ham

VVOJ Essay 2022

Dit VVOJ Essay is een uitgave in een reeks kritische en toekomstgerichte beschouwingen, geschreven in opdracht van de Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ). De VVOJ wil hiermee bijdragen aan de verdere ontwikkeling van het journalistieke denken.

Ontwerp: Sebastiaan Traas
Redactie: Vincent Weggemans
Druk: Drukkerij Raddraaier, Amsterdam
Uitgave: VVOJ, Amsterdam

Eerste druk, november 2022

© 2022 Ton van der Ham
Alle rechten voorbehouden

www.vvoj.org

ISBN 978-90-830380-3-2

NUR 813

IK VERTROUW JOU NIET/WEL

over de problematische relatie tussen pers en pr

Ton van der Ham

VVOJ Essay 2022

Inleiding

Ze hoeven geen vrienden te zijn, de woordvoerder en de journalist, maar als de politie erbij wordt gehaald en één van de twee in de cel eindigt, zijn de verhoudingen wel erg verstoord geraakt. Tijdens mijn *journalist fellowship* aan het Reuters Institute (Oxford University) ben ik, in het najaar van 2021, een onderzoek gestart naar de gespannen verhouding tussen pers en pr: waarom is er zoveel wantrouwen? Ik spreek vooraanstaande wetenschappers uit onder meer Engeland, Denemarken, Verenigde Staten en Australië. Daarnaast kan ik heerlijk grasduinen door de (digitale) bibliotheken van Oxford. Het meest hoop ik te leren van gesprekken met 'de andere kant'. Ik wil erachter komen of het mogelijk is om constructiever met elkaar om te gaan. En als er één woordvoerder is, die ik hierover wil spreken, dan is het wel Eric Trinthamer. Niet omdat er nog een rekening openstaat, maar omdat ik echt wil weten hoe hij terugkijkt op onze confrontatie in de hal van een Utrechts ziekenhuis. Daarom vraag ik hem om mee te doen aan mijn project.

Dit essay is mijn reconstructie van wat er toen gebeurde en wat we daarvan kunnen leren.

IK VERTROUW JOU NIET/WEL

In het voorjaar van 2018 organiseert het UMC Utrecht een lezing over openheid en patiëntveiligheid. De pers is welkom, maar als onderzoeksjournalist die heeft onthuld dat er in datzelfde ziekenhuis een angstcultuur heerst, mag ik van Trinthamer niet naar binnen. Sterker nog, ik word gearresteerd wegens huisvredebreuk.

Inmiddels werkt hij niet meer in het UMC Utrecht. Als voormalig hoofd woordvoering reageert hij niet op mijn mail. Grote kans dat hij geen zin heeft in een terugblik. De arrestatie was sappig nieuws, op smaak gebracht door de beelden die wij deelden via Twitter. Het optreden van Trinthamer werd gefileerd als een publicitaire miskleun. En spindoctors zeggen altijd: in een vlek moet je niet wrijven.

Ik app of mijn mailtje in goede orde is ontvangen. "Ja, gelezen en ik kom er bij je op terug. Beetje druk," reageert hij, met een smiley erbij. Dan blijft het stil. Een kleine week later heb ik nog niks van hem gehoord. "Wat gaan we doen? Een mooi gesprek voeren?" Geen reactie. Dit wordt niks, denk ik. Maar als ik een dag later bel, heeft Trinthamer 'in principe' goed nieuws: hij is akkoord, maar

hij moet het nog wel afstemmen met zijn nieuwe werkgever. Of ik wat duidelijker kan aangeven wat ik precies van hem wil.

Daar gaan we weer, denk ik. Ook als je denkt: concreter kan een interviewverzoek niet zijn, komt toch keer op keer de vraag om een schriftelijke toelichting. En dan gaat zo'n mail op een glibberige tocht door de organisatie. Vaak genoeg volgt alsnog de afwijzing, gestut door een wankel gelegenheidsargument. Ik verwacht nu een reactie in de trant van: mijn nieuwe werkgever wil niet dat ik inga op een kwestie die speelde op mijn vorige werkplek. Er gaan weer twee weken overheen. Dan appt Trinthamer: "Ik heb akkoord. Bel je zo."

Daar zitten we dan, virtueel tegenover elkaar, hij in zijn werkkamer en ik in een studentikoos studiotje in Oxford. Het is 22 november 2021. We hebben elkaar nooit meer gesproken over de arrestatie en wat daaraan voorafging. Trinthamer: "Ik vind dit een ongelooflijk belangrijk thema, want die relatie moet en kan echt beter." Waarom zijn wij zo frontaal gebotst en wat kunnen we daarvan leren?

Trinthamer begint in 2016 als teamleider communicatie en woordvoerder van de raad van bestuur van het UMC

Utrecht. Er is werk aan de winkel, want na onze uitzending *Ziekenhuis calamiteiten* verkeert het ziekenhuis in zwaar weer. Of zijn voorganger vrijwillig is vertrokken, is me nooit helemaal duidelijk geworden, maar dat er qua communicatie ruimte is voor verbetering, staat wel vast. Trinthamer is ervaren, hij komt van de Nederlandse Spoorwegen en eerder werkte hij onder meer voor de VVD-fractie in de Tweede Kamer.

"Waarom was mijn relatie met de afdeling Communicatie vanaf het begin zo hoekig?"

Trinthamer: "Wanneer een onderzoeksjournalist zich meldt, ontstaat er vrijwel altijd onrust. Als we er even vanuit gaan dat de journalist zijn werk goed heeft gedaan, betekent het dat wij iets niet goed hebben gedaan." De reflex is dan volgens hem: "Zoeken naar veiligheid. Hoe kunnen we dit zonder te veel schade zo snel mogelijk ontmantelen?" En dan blijkt totale transparantie voor hem geen dwingend dogma: "Openheid kan tot grote beschadiging leiden. Natuurlijk, als je een fout maakt, moet je die erkennen en herstellen. Maar als daar ingrijpende consequenties aan vastzitten, dan is dat lastig en kijk je of het ook anders kan. Ik was op dat moment onderdeel van een organisatie die dit soort dossiers het liefst netjes intern wil oplossen. Dat maakte het lastig."

Zo netjes worden de dossiers intern niet opgelost. Daar begint dit verhaal juist: artsen die misstanden aankaarten, krijgen bij de top van het ziekenhuis nul op het rekest. Trinthamer: “Vaak liggen de zaken toch genuanceerder, ook hier speelde veel meer. Maar los daarvan: kennelijk is iets niet goed gegaan. Er is frustratie ontstaan, waardoor informatie die intern had moeten blijven, toch bij een journalist terechtkomt.”

Het valt me op dat voorlichters hier vaak een punt van maken: niet wát er wordt gelekt, maar dát er wordt gelekt. Het ziekenhuis lijkt vanaf ons eerste telefoontje meer energie te stoppen in de jacht op onze bronnen – ‘wie heeft met *Zembla* gepraat, hoe komen journalisten aan deze vertrouwelijke informatie?’ – dan in het willen doorgronden en oplossen van de problemen.

We gaan even terug in de tijd. In het voorjaar van 2015, dus ruim een jaar voordat Trinthamer in dienst treedt, krijgen wij signalen dat er een angstcultuur heerst op de KNO-afdeling, met een hoofdrol voor een tirannieke en onvoorspelbaar afdelingshoofd. Zijn manier van leidinggeven zou een gevaar zijn voor de patiëntveiligheid. Jonge artsen speelt hij tegen elkaar uit. Er gaat veel mis op de afdeling, maar daar durft vrijwel niemand iets van te zeggen. Het afdelingshoofd treedt niet op

tegen een onbekwame chirurg, dodelijke calamiteiten worden verzwegen voor de Inspectie. Het klinkt ernstig, maar het moet allemaal nog wel worden bewezen. Het klassieke speurwerk begint. Wat is hier precies aan de hand en welke rol speelt de raad van bestuur?

Bij elk nieuw onderzoek stellen we ons als journalisten de vraag: wat te doen met het wederhoor, wanneer en hoe benaderen we de tegenpartij? Dit is eigenlijk een ongelukkige term, want het draait in de journalistiek niet om het winnen van een wedstrijd. Het UMC Utrecht is geen ‘tegenpartij’, want: wij zijn geen partij. Wij verslaan feiten, geen opponenten.

Het is contraproductief wanneer het halen van wederhoor uitdraait op een gevecht, want daarmee wordt het zicht op de feiten alleen maar troebeler. Toch gaat het geregeld mis. Er staat spanning op de relatie tussen pers en pr. Het is ook niet zo vreemd dat de andere kant zich schrap zet. Ik kan wel parmantig poneren dat wij geen partij zijn, maar onze interesse kan tamelijk bedreigend overkomen. Daarnaast twijfelt Trinthamer aan onze onbevangenheid: “Tijdens het onderzoek kan er best al informatie zijn ingeslopen die niet helemaal correct is. De journalist heeft een verhaal opgepikt en komt vervolgens nog met een paar vragen

naar ons.” Ook wij hadden ons al een beeld gevormd: mijn collega Norbert Reintjens en ik vermoeden een misstand. Bronnen hebben ons op een spoor gezet en nu gaan we onderzoeken of het verhaal klopt. Secuur en nieuwsgierig, maar niet blanco.

Als we bellen met de afdeling Persvoorlichting, maken Ilse van Wijk, op dat moment nog hoofd woordvoering, en Ralph van Disseldorp, directeur marketing en communicatie, meteen tijd voor ons. Een paar dagen later zitten we in Utrecht aan de ziekenhuiskoffie. Ze weten dat wij een brandbrief in handen hebben, die drie KNO-artsen hebben gestuurd aan de Inspectie Gezondheidszorg. Hun openingszet is verrassend: “Natuurlijk werken we mee aan jullie onderzoek.” En: “Terecht dat jullie vragen hebben naar aanleiding van de melding bij de Inspectie.” Dit is wat je hoopt: rolvaste woordvoerders die waardering hebben voor dito journalisten. Al snel neemt het gesprek een onverwachte wending. Ze willen ons waarschuwen. We moeten goed snappen wat hier werkelijk speelt, zegt Van Disseldorp. Volgens hem is er helemaal geen sprake van een angstcultuur, de kwestie is niks meer dan een ordinair arbeidsconflict, waarbij een slecht functionerende jonge dokter op ramkoers lag met het management en uiteindelijk op straat is gezet. Norbert en ik kijken elkaar aan. Een van de brief-

schrijvers is inderdaad vertrokken. De twee pr-professionals suggereren dat hij onze bron is, maar daarover laten we natuurlijk niks los. Van Disseldorp denkt even hardop met ons mee: “Zijn gedwongen vertrek heeft waarschijnlijk kwaad bloed gezet. Dit is het werk van een rancuneuze arts.” Hij zegt van harte bereid te zijn meer achtergrondinformatie te verstrekken. En natuurlijk komt er een interview op camera. Van Wijk belooft nog wat relevante stukken op de mail te zetten.

Tot onze verbazing onthult Van Wijk de naam van de arts in kwestie: dokter Volkert Wreesmann. Ze stuurt ons zelfs een deel van zijn personeelsdossier. Hiermee schendt het ziekenhuis zijn privacy. Het – waarschijnlijk onbedoelde – effect is dat deze arts nu alle ruimte heeft om zijn verhaal te doen. Door hem aan te wijzen als bron legitimeert het ziekenhuis zijn medewerking. Als de persvoorlichter zijn naam niet had prijsgegeven, zou hij wellicht niet – of pas veel later – uit de anonimiteit zijn getreden. Van de beschuldiging dat hij slecht zou functioneren, blijft tijdens ons onderzoek niks over. Sterker nog: de Inspectie zuivert hem van alle blaam. Als dit een poging was om een vermeende klokkenluider onschadelijk te maken, dan is deze pr-strategie mislukt.

Als wij een paar weken later onderweg zijn naar een achtergrondgesprek met Mirjam van Velthuizen, lid van de raad van bestuur van het UMC Utrecht, belt de persvoorlichter. Nu wij doorgaan met ons onderzoek, is de sfeer omgeslagen. Om zeker te weten dat wij geen heimelijke opnamen maken, willen ze onze tassen controleren, vertelt de voorlichter. Het tekent de achterdocht. Omdat wij het geen goed idee vinden dat ziekenhuisfunctionarissen gaan snuffelen in onze spullen, laten we die achter bij mijn zusje, die vlakbij woont. In de kamer van Van Velthuizen treffen we een flinke delegatie, waaronder de voorzitter van de Centrale Opleidingscommissie. Het afdelingshoofd van de KNO-afdeling is er niet bij. Het gesprek is ijzig en ongemakkelijk. Zonder een spier te vertrekken, schrijven we mee dat ‘volgens de COC de hele organisatie verticaal is gevisiteerd en dat niet is gebleken dat er sprake is van een onveilig opleidingsklimaat’.

Als voorbereiding op het daadwerkelijke interview sturen we een overzicht met operatieverslagen waarover we het willen hebben. Het levert paniekerige telefoontjes op van de persvoorlichter: “Hoe komen jullie aan deze informatie? Dit zijn vertrouwelijke patiëntgegevens. We gaan aangifte doen bij de politie.” Geen woord over het feit dat dodelijke calamiteiten zijn verzwegen voor

de Inspectie. Ondertussen lukt het maar niet om een concrete datum voor de tv-opnames af te spreken. Gaat het interview met de raad van bestuur nog wel door? Dat blijft tot het laatst onduidelijk. Uiteindelijk schuift het ziekenhuis Kit Roes, directeur kwaliteit en patiëntveiligheid, naar voren. Roes hapert en schuttert en kijkt met grote angstogen richting de camera. Het is bijna zielig.

Een paar dagen na het interview horen we dat Roes een van onze klokkenluiders thuis heeft opgezocht. Het gaat om Adriaan van Olphen, een alom gerespecteerd KNO-chirurg, die door de ziekenhuistop ook op een onfrisse manier is weggewerkt. Kort na het huisbezoek van Roes krijgt Van Olphen een brief van zijn oud-werkgever. De boodschap is helder: waag het niet om met *Zembla* in zee te gaan. “Een juridische dreigbrief, ik kan er niets anders van maken,” aldus Van Olphen. Het maakt Roes met terugwerkende kracht toch wat minder meelijwekkend. De juridische afdeling draait overuren. De hele KNO-afdeling wordt ondersteboven gehaald. Ze onderwerpen medewerkers aan een kruisverhoor: wie praat met wie, wie heeft welke dossiers bekeken en hoe komt die informatie bij de pers? Het ziekenhuis publiceert een persbericht, waarin staat dat vrijwel alle KNO-artsen achter het afdelingshoofd staan.

Op 4 november 2015 publiceren we ons eerste verhaal over het UMC Utrecht. Het is groot nieuws. De druk op de raad van bestuur neemt toe, er is veel onrust onder personeel en patiënten. Een paar dagen later vragen we communicatiedirecteur Van Disseldorp wat hij van de uitzending vindt.

We hebben namelijk gehoord dat het ziekenhuis ons probeert zwart te maken. Dit is hoe spookbeelden ontstaan over ‘verbeten verslaggevers’ die ‘dappere directeuren’ fileren in het genadeloze licht van televisielampen, die snijtafelmoord plegen door uitspraken uit hun verband te rukken en incidenten opblazen tot onrealistische horrorverhalen vol alarmistische beelden en spannende muziekjes. Natuurlijk gebruiken we stijlmiddelen en zetten we accenten. Dat is ons werk, zo vertel je een verhaal. Maar dat hebben we ingetogen gedaan. We comprimeren het resultaat van maanden research tot een coherente compositie. En nee, we kunnen niet het hele interview met directeur Roes uitzenden. In de montage probeer je tot de kern te komen van wat iemand te zeggen heeft. Als wij relevante feiten over het hoofd hebben gezien, is dat laakbaar en wil ik dat horen. We hebben ons zeker niet schuldig gemaakt aan *cherry picking*. Alles is gecheckt en gedubbelcheckt. We willen geen ruis, geen insinuaties. *Don't shoot the messenger*.

“Ralph, maak het concreet! Zitten er feitelijke onjuistheden in onze berichtgeving?” Van Disseldorp zegt dat hij geen fouten heeft gezien: “Het zat goed in elkaar.” Leuk om te horen, maar waarom vertelt hij tegen derden dan een heel ander verhaal? Vooral dat interview met Roes blijkt ze niet lekker te zitten. Dat snap ik, maar wat kunnen wij daaraan doen? Moeten we dan het hele interview online zetten? Dan kan iedereen zien dat het bloedbad nog groter was, dat ik de opname halverwege stopzet en de voorlichters, die buiten beeld meeluisteren, vol verbazing aankijk, omdat ik niet snap dat het ziekenhuis na weken voorbereiding met zo’n slecht verweer komt.

En dan treedt in de zomer van 2016 Eric Trinthamer in dienst. Op dat moment kennen we elkaar nog niet. Inmiddels staat het ziekenhuis onder verscherpt toezicht van de Inspectie. Er is een nieuwe voorzitter van de raad van bestuur, Margriet Schneider. Wij werken na een aantal online publicaties aan een tweede aflevering voor tv en willen haar graag voor de camera. Als we Trinthamer voor het eerst spreken, krijgen we de indruk dat hij een interview wel ziet zitten. Bij hem geen ongemak, maar een opgeruimde, zakelijke opstelling. Nieuwe ronde, nieuwe kansen, zo voelt het. De persvoorlichter als intermediair tussen bestuur en buitenwacht;

beheerst en zonder zichtbare tegenzin gaat hij aan de slag met onze persvragen.

Vijf jaar later zitten we beiden voor een computerscherm. Het is voor het eerst na de schermutselingen van toen dat we elkaar weer spreken. Trinthamer formuleert behoedzaam. “Het is iets wat jij en ik hebben meegemaakt en waar ik veel van heb geleerd.”

“Vind je het lastig om hierover te praten?”

“Nee hoor, maar ik moest er wel even over nadenken. Want hoe gaat zo’n gesprek dan, wat wil je precies van mij weten?”

Aftasten, inschatten, dat is zijn werk. “Als een onderzoeksjournalist mij belt, ben ik altijd nieuwsgierig. Waarom dit onderzoek? Wij moeten als woordvoerders doorhebben wat het belang is van een dossier. Wat is de eventuele reputatieschade? Dat is iets waar je rekening mee moet houden. Publiciteit doet iets met de waarde van je merk, hoe de mensen tegen jouw organisatie of product aankijken. Je hebt lang niet altijd meteen door wat dat effect is, dus je moet goed doorvragen, zowel intern als bij de journalist. Vervolgens moet je handelen en daar zit je niet altijd op te wachten.”

“Dat is toch je werk?”

“Wat ik moet doen, is met jullie vragen naar de raad

van bestuur gaan. Soms moet ook de raad van toezicht nog worden geïnformeerd. Als de reactie is: hier werken we niet aan mee, dan zeg ik: waarom niet?”

Kennelijk zit de weerstand niet bij de voorlichter. “Als een onderwerp prangend is, moet ik duidelijk maken dat het noodzakelijk is dat het hogere echelon er een besluit over neemt. En ik moet de verschillende scenario’s goed uitleggen. Als je meedoet, heb je meer invloed op het eindresultaat. Als je niet meedoet, komt er sowieso iets uit waar je niet vrolijk van wordt. Of je kiest voor een andere route: zelf naar buiten treden.”

“Je bedoelt: een ander medium benaderen?”

“Of zelf een publicatie maken en die verspreiden via je eigen kanalen.”

“Op die manier probeer je het verhaal dus kapot te maken?”

“Dat hoort er soms een beetje bij. Het liefst breng je slecht nieuws zelf naar buiten. Dus als die kans zich voordoet, bijvoorbeeld wanneer een andere journalist belt, moet je die soms grijpen.”

Deze klinische benadering klinkt misschien niet bijster sympathiek, maar pr draait volgens Trinthamer om strategie en analyse: “Je moet altijd een stap naar achteren zetten. Wat is het belang? Is het in ons belang om mee te werken? En als we dat doen, wat is daar dan weer de reactie op?”

“Dus als wij bellen en vragen om een reactie...”

“...dan zeg ik: je krijgt een reactie, maar pas als wij daar klaar voor zijn.”

En dan zijn we bij een volgend probleem aanbeland: journalisten hebben vrijwel altijd haast. “Voor ingewikkelde kwesties is rust nodig en die is er vaak niet. Onderzoeksjournalisten willen binnen een week of twee, drie antwoord. Je zou denken dat dat genoeg moet zijn, maar dat is bij grote organisaties meestal niet het geval. De vraag is ook: wat is de journalist precies van plan, wat wil hij laten zien? Dat is lang niet altijd helder.”

Hij weet niet wat wij willen. Het punt is dat wij zelf ook niet precies weten hoe onze uitzending eruit komt te zien. Wij hebben ons onderzoek verbreed naar andere afdelingen. De verziekte cultuur blijkt systemisch, ook op andere plekken worden calamiteiten verzwegen. Met wat we hard hebben, kunnen we gemakkelijk 35 minuten tv maken. We hebben echter nog veel meer gehoord; gruwelijke verhalen, waar vrijwel niemand mee naar buiten durft. Tot kort voor de montage blijft onduidelijk wat we wel en niet rond krijgen. Dat is lastig voor ons, maar ook voor de communicatiestrategen van het UMC Utrecht, die opnieuw een waslijst met vragen van ons hebben gekregen.

Trinthamer belt of mailt maar niet terug. Het UMC Utrecht geeft geen krimp. Ze laten niks los, willen vrijwel niks bevestigen. Nog steeds weten we niet of Schneider een interview gaat geven. Ondertussen zijn de opnames in volle gang. Meerdere keren bel ik hem met draaiende camera op. Ik wil de kijker laten zien dat we er alles aan doen om weerwoord te halen. We stuiten op een muur.

“Ton, ik begrijp je vraag.”

“Ton, ik kom erop terug.”

“Ton, je hoort van ons.”

“Nee, Ton, dat antwoord heb ik niet voor jou.”

Niks zeggen. Elke keer hetzelfde mantra, die irritant-kalme dictie. Waarom doen voorlichters dat? Dat wij een deadline hebben, willen weten waar we aan toe zijn: het is niet zijn probleem. Ik word er gek van.

“Waarom reageerden jullie zo?”

“De organisatie is groter dan die ene woordvoerder. Ik kan wel zeggen dat het handig en verstandig is om het zo en zo aan te pakken, maar als de raad van bestuur er anders over denkt, dan is dat het antwoord waarmee ik naar jou moet.” Schneider geeft geen interview.

“Was jij het eens met die beslissing van de raad van bestuur?”

“Het is niet aan mij om te zeggen: we moeten dit doen,

maar ik zit eerder in de modus: werk mee, tenzij. Want één ding was zeker: jij laat niet los. Het komt naar buiten, dan kun je daar maar beter onderdeel van zijn. Dan kun je sturen.”

Dat ziekenhuizen zo gesloten zijn, is niet zo vreemd; de privacy van medewerkers en patiënten is in het geding, net als de continuïteit van de zorg. En altijd is er de angst voor schadeclaims. Het UMC Utrecht is wel heel defensief. Waarom dat zo is, blijft ook nu nog giswerk. Een verklaring kan zijn dat de top van het ziekenhuis te veel deel is van het probleem. Met de benoeming van Schneider heeft het UMC Utrecht gekozen voor een bestuursvoorzitter uit eigen geledingen. Volgens de eigen website heeft Schneider zich jarenlang ingezet als ‘ambassadeur voor kwaliteit en veiligheid’. Waarom heeft zij dan nooit ingegrepen? Interne bronnen schetsen een weinig vleidend beeld van haar. Ze weet dat wij dit weten, we hebben er schriftelijke vragen over gesteld. En die wil ze dus niet beantwoorden.

“Wat was het belangrijkste motief om niet mee te werken, Eric?”

“Dat kan ik me niet goed herinneren.”

“Was het gebrek aan vertrouwen, angst dat ze geen

faire kans zou krijgen? Of was er simpelweg te veel aan de hand?”

“Ik weet het echt niet meer.”

Trinthamer zegt wel nog dit: “Stel dat er in een dossier voorzichtige vorderingen worden gemaakt, bijvoorbeeld met betrekking tot de cultuur op een afdeling, in de samenwerking tussen artsen. Kleine, voorzichtige stapjes. Stel dat ik de ruimte heb om dat verhaal te delen, maar dat het daarvoor nog net te vroeg is. Hoe groot is de kans dat de journalist dan zegt: oké, ik snap het, ik kom over een halfjaar terug? Het is in zo’n geval een groot risico om met een onderzoeksjournalist in zee te gaan.”

Houden persvoorlichter en bestuursvoorzitter de kaken op elkaar om processen niet te verstoren? Probeer daar maar eens achter te komen. Voor journalisten is het moeilijk om motieven en intenties bloot te leggen.

Feit is dat Schneider zich wel live laat interviewen op Radio 1, ook staat ze een dagblad en een paar vakbladen te woord. Het praat toch anders met een vragensteller die niet al tijden zit te spitten. In februari 2016 heeft ze het in *Zorgvisie* over de ‘negatieve berichtgeving’ die het UMC Utrecht ‘met de neus op de feiten heeft gedrukt’. Een maand later zegt ze tegen *Medisch Contact* dat onze

onthullingen ‘een totale shock’ voor haar waren. Wist ze dan niet dat er problemen waren? Dat wel, want ze vertelt dat er al een ‘coachingproces’ liep op de KNO-afdeling. Onze uitzending leidde tot een ‘enorme versnelling’, waardoor ‘lijntjes braken’ en ‘herstel onmogelijk werd’. Dat het ziekenhuis zo onder een vergrootglas ligt, vindt ze heel heftig. Ze zit ‘in het voorste karretje in de achtbaan’. Ze zal deze beeldspraak vaker gebruiken in interviews, terwijl het geen geslaagde metafoor is: in zo’n karretje valt immers weinig te (be)sturen. De bestuursvoorzitter erkent dat calamiteiten moeten worden gemeld, maar ‘beschutting’ van medewerkers is ook belangrijk. Nog zo’n dubbele boodschap: er moet meer openheid komen in het ziekenhuis, maar de onthullingen over een angstcultuur reduceert ze tot incidenten. En daarbij: “We waren al bezig met het cultuur- en leiderschapsprogramma.” Over onze follow-ups zegt ze: “Ik denk dat de *Zembla*-journalist op dezelfde trom slaat. Het ziekenhuis komt weer in een negatief daglicht.”

In april 2017 brengt de Inspectie een spijkerhard rapport naar buiten: in het ziekenhuis is geen veilig en open werkklimaat en de raad van bestuur is ernstig in gebreke gebleven. Schneider zegt zich met hart en ziel in te zetten voor een ‘fundamentele cultuuromslag’. Met een vierde uitzending in mei 2017 willen we het dossier

(voorlopig) sluiten. Onze onderzoeksvraag: is het de raad van bestuur menens of zijn het verhullende bezweringen om de buitenwacht gunstig te stemmen? We kunnen Schneider niet aan de tand voelen, want ze weigert nog steeds om met ons in gesprek te gaan.

Het is vast niet zwart-wit. Soms zijn dingen tegelijk waar: je wilt rust in de tent én een cultuurverandering. Je wilt focussen op waar je goed in bent (patiëntenzorg, opleiding, onderzoek), maar je bent ook erg bezig met beeldvorming. Je wilt leren van fouten, maar bent als de dood dat ze naar buiten komen. Je zegt dat je de patiënt centraal stelt, maar als het toch een keer gruwelijk misgaat, is het o zo moeilijk om dat toe te geven. En precies dat speelt bij Adrienne Cullen.

Het is maart 2018. Op de website kondigt het UMC Utrecht een lezing aan over openheid, met Cullen als spreker. De vrouw is ernstig ziek, ze weet dat ze binnen afzienbare tijd zal sterven. Het had heel anders kunnen lopen als in 2011 alarmerende uitkomsten van weefselonderzoek bij de juiste arts waren terechtgekomen. Twee jaar later heeft ze uitgezaaide baarmoederhalskanker. Het UMC Utrecht heeft een kardinale fout gemaakt en geeft dat uiteindelijk ook toe. *NRC* publiceert eind 2015 voor het eerst over de zaak: ‘Ziekenhuis betaalt record

aan smartengeld'. Schneider zegt in de krant dat het 'onverdedigbaar is dat alles zo lang heeft geduurd.'

En nu organiseert het ziekenhuis dus die bijeenkomst. Een opvallend bericht. Wel stoer en transparant, denk ik, totdat Cullen contact opneemt en mij thuis uitnodigt. Ze vertelt dat er achter de schermen nog steeds keihard wordt onderhandeld. Het ziekenhuis wilde wel schuld erkennen en schadevergoeding betalen, maar dan moest zij een zwijgcontract ondertekenen. Van echte openheid is volgens haar geen sprake. Ze laat me mappen met juridische correspondentie zien. Met haar naderende einde kan ze zich inmiddels verzoenen, maar dat het ziekenhuis zich zo kil en berekenend opstelt tegenover een terminale patiënt, vindt ze onverteerbaar. Ook artsen zijn volgens haar slachtoffer. Als er iets misgaat, voelen die zich vaak enorm verantwoordelijk, maar dat mogen ze in de spreekkamer niet laten merken. Ze merkt het bij haar eigen behandelaar. Fouten toegeven is een juridisch mijnenveld, terwijl het patiënten en naasten enorm kan helpen om de situatie te accepteren. Compassie en medemenselijkheid leggen het af tegen dictaten van harteloze juristen en bange bestuurders, stelt ze verbitterd vast. En daar wil zij, in een zaal vol dokters, met de raad van bestuur en de inspecteur-generaal op de eerste rij, zich tegen uitspreken.

Volgens Cullen moet ik me goed realiseren dat het UMC Utrecht deze lezing met lange tanden organiseert. Ze heeft bedongen dat de bijeenkomst een openbaar karakter heeft en dat de pers dus welkom is. Als ik vertel dat *Zembla* niet is uitgenodigd, reageert Cullen verontwaardigd. Tegelijk verbaast het haar niet. "Ze willen jou er niet bij hebben, omdat je als geen ander weet wat daar speelt." En juist daarom, vindt ze, moeten wij wél komen, met camera en al.

Hier wil ik toch meer van weten, dus bel ik Trinthamer. Hij vertelt dat er niet kan worden gefilmd. Dat zou 'onveilig zijn' voor al die jonge artsen in de zaal. Zonder camera-ploeg ben ik natuurlijk wel van harte welkom, vult hij aan. Tja, wat schiet ik daarmee op? Ik ben tv-maker en ik mag daar geen tv maken. Sowieso vraag ik me af of het verstandig is om te gaan. Mevrouw Cullen wil het graag, maar is dat een argument? Als ik kom, leidt dat ongetwijfeld tot zenuwachtig geschuif op de voorste stoelen. Schneider zal bang zijn dat ik haar publiekelijk ongemakkelijke vragen ga stellen. Ik hoef die spotlights niet, niet op dat moment.

Op de avond vóór de lezing hoor ik dat de collega's van NOS en RTL wel mogen filmen. Welke strategie zit hier nu weer achter? Willen ze wel een korte repor-

tage in *Het Journaal*, maar voorkomen dat er verslag wordt gedaan door een medium dat al tweeënhalf jaar onderzoek doet? Een parmantig persmoment – zie ons eens open zijn en leren van onze fouten – over de rug van een doodzieke vrouw? Ik bel Cullen: weet zij hiervan? Nee, zo blijkt, en ze is er zeer ontstemd over. Ze vraagt me opnieuw en met klem om te komen.

Op de dag zelf zit ik nog steeds in dubio. Pas op de fiets naar de redactie besluit ik om te gaan. Ik bel cameraman Frank Moll. Hij is beschikbaar. Ik waarschuw mijn eindredacteur. Blijf rustig, is haar belangrijkste advies.

We zijn nog niet binnen of twee beveiligers houden ons tegen. Trinthamer komt aangelopen. Wij mogen niet naar binnen. Een goede reden geeft hij niet. Hij zegt: “Elke keer, ook nu weer, is het gedoe met je.” “Er is geen gedoe met mij. Er is gedoe in het ziekenhuis en daar leg ik de vinger bij.” Met of zonder camera; ik kom er niet in. “Nee Ton, ik laat je niet toe. Omdat ik je niet vertrouw.” En weer noemt hij in vrijwel elke zin mijn naam. Wie is hier de stier en wie de rode lap? Als ik een stap naar links doe, doet de persvoorlichter er een naar rechts. Frank staat pal naast me en filmt het gesprek.

Trinthamer blikt terug: “Jij vond het kennelijk nodig om meteen te gaan filmen, maar dat was zonder mijn toestemming en dus tegen de huisregels. Het was behoorlijk escalierend gedrag.”

Er is een duidelijke patstelling: de woordvoerder die een beladen bijeenkomst in goede banen moet leiden, tegenover de verslaggever die doorheeft dat-ie feitelijk geen kant op kan. In ieder geval niet rechtdoor, naar de zaal. De één in pak, de ander in z'n fietskloffie.

Wat gebeurde hier nou? Trinthamer: “Er ontstaat spanning, wij komen niet tot een overeenstemming. Die lezing was voor ons heel belangrijk. Ik wilde niet dat die zou worden verstoord. Jij gaf aan dat jij dat niet van plan was, maar ik was daar op dat moment niet zeker van. Jij poneerde: wij zijn aanwezig en nemen het op. Ja, wacht even. Het is ons huis. De toonzetting waarop een onderzoeksjournalist iets poneert, is bepalend voor hoe de boodschap wordt ontvangen.”

Hij heeft hier natuurlijk een punt. Hoewel ik in die drukke hal probeer zo beheerst mogelijk over te komen, formuleer ik scherp en fel. Hij zet zich schrap en ik ook. Het wederzijds wantrouwen spat ervan af.

“Ik wilde die confrontatie niet. Ik wilde net als de andere journalisten gewoon naar binnen.”

“Het had anders gekund en gemoeten. Toen jij belde dat je erbij wilde zijn, was er nog geen sprake van dat er opnames zouden worden gemaakt. Ook niet door NOS of RTL. Dat had echt te maken met de kwetsbaarheid van de betrokken artsen en de patiënt, die zelf overigens wel graag wilde dat het zou worden gefilmd. We hebben er toen intern meerdere keren over gesproken en uiteindelijk besloten dat RTL en NOS de eerste tien minuten mochten filmen en dan de zaal zouden verlaten. De schrijvende pers kon natuurlijk wel de hele tijd blijven. Terugkijkend vind ik dat ik jou had moeten bellen met de vraag: zou jij onder dezelfde voorwaarden aanwezig willen zijn?”

“Waarom heb je dat dan niet gedaan?”

“Daar heb ik echt niet aan gedacht. In alle eerlijkheid. Ik heb je niet bewust niet gebeld. Geloof me of niet: ik was het echt vergeten.”

Wat moet ik hier nu van denken? Denk je als journalist te stuiten op een slinkse, sluwe strategie, blijkt de persvoorlichter op een onhandig moment last te hebben van vergeetachtigheid. Is de boel onnodig op de spits gedreven door een misverstand? Het zou zomaar kunnen. Dan onderstreept deze confrontatie maar weer eens dat

het zaak is de ander zonder allerlei aannames tegemoet te treden. Trinthamer zegt het zo: “Ik vind echt dat we veel te veel dingen voor de ander invullen, aan beide kanten zit zoveel vooringenomenheid. Dat zie je pas achteraf, als je dat gesprek wel voert, zoals nu.”

“Ik had het trouwens wel ingewikkeld gevonden als ik alleen de eerste tien minuten had mogen filmen. Dan krijgt het wel iets van een strak geregisseerde goednieuwsshow, vind je niet?”

“Met de nieuwsdiensten die wel aanwezig waren, heb ik probleemloos deze afspraken gemaakt. Met hen had ik ook geen voorgeschiedenis, met jou wel.”

“Waarom heb je dit niet alsnog voorgesteld?”

“Dat kwam door de spanning die er was toen jij binnenkwam. De discussie was niet meer terug te brengen tot een niveau waarop je kunt afspreken: onder deze voorwaarden ga je naar binnen. Er was geen vertrouwen. Ik wilde niet dat de beveiliging jou uit de zaal zou moeten halen.”

“Ik zette jou inderdaad onder druk, met die camera pontificaal op je gericht. Hoe vond je dat?”

“Ik probeerde echt nog wel een gesprek te voeren, maar dat ging niet meer.”

“Jij zei: waar jij komt, is gedoe. Is dat hoe je naar mij keek?”

“Dat zal ik op dat moment wel gemeend hebben, ja. Maar nogmaals: ik had jou eerder moeten bellen.”

“Nu stelde je voor: wacht hier maar totdat de lezing is afgelopen. Dan kun je Cullen alsnog spreken.”

“Dat klopt.”

Voor een interview na afloop zijn Frank en ik niet uitgerukt. Maar ja, wat is onze speelruimte? Het is, zoals Trinthamer terecht stelt, hun huis, waar hun regels gelden. We besluiten te wachten, om Cullen te vragen hoe de lezing is gegaan en wat zij vindt van de obstructiescène in de hal. Als we applaus horen, zorgt Frank dat hij draaiklaar is. Hij checkt de audio, tilt de camera op zijn schouder en stelt scherp.

En dan gaat het mis. Weer komen er beveiligers op ons af. Ze sommeren ons te vertrekken. Geen denken aan, we hebben niet voor niets braaf zitten wachten op een bankje in de koffiecorner. We laten ons nu niet als lastige vliegen weggagen. Voor ik het weet, pakt een van de beveiligers mij beet en voert me hardhandig mee naar een kamertje naast de hoofdingang. Omdat ze Frank met rust laten, kan hij zich met het beeldmateriaal snel uit de voeten maken. Dan komen er twee agenten, die me meenemen naar het politiebureau. Na zes uur gaat de celdeur weer open en word

ik in aanwezigheid van mijn advocaat – een nieuwe ervaring – gehoord door een hulpofficier. Daarna mag ik gaan.

En zo loopt een lezing over openheid uit op de arrestatie van een journalist. Het UMC Utrecht doet aangifte wegens huisvredebreuk. Tegen *NRC* zegt Trinthamer dat ik mij ‘verbaal agressief’ heb gedragen. Aan het *AD* vertelt de ziekenhuiswoordvoerder dat ik vlak voor mijn aanhouding ‘in het wilde weg mensen aan het ondervragen was’. Dat is pertinent niet waar.

“Waar baseerde jij dat op?”

“Ik kreeg van beveiligers te horen dat er werd gefilmd, dat kan natuurlijk niet. Ik ga er op dat moment vanuit dat die informatie correct is.”

“Jij hield – ook in interviews – vol dat ik opnamen maakte van patiënten. Waarom zou ik? Ik ben niet gek.”

“Op dat moment had ik geen andere informatie. Dan geldt het ziekenhuisprotocol, dat is afgedraaid.”

“Geloof je mij als ik zeg dat we niet hebben gefilmd?”

“We hebben toen zo gehandeld. Als jij zegt dat het niet zo is, dan is dat zo, maar ik had daar op dat moment geen zekerheid over.”

“Had je dat niet moeten verifiëren, door de beelden van jullie eigen beveiligingscamera’s te bekijken, bijvoorbeeld, of contact te zoeken met mijn eindredacteur?”

“Ik denk dat wij veel eerder dit gesprek hadden moeten voeren.”

“Dat is niet gebeurd. Met alle gevolgen van dien. Eerst die arrestatie, vervolgens vaardigen jullie ook nog een gebiedsverbod uit van een jaar.”

“Dat is ingetrokken.”

“Pas nadat wij met juridische stappen hadden gedreigd.”

Ook de Nederlandse Vereniging van Journalisten maakt in een brief bezwaar tegen de verbanning van een van hun leden: “In onze optiek deed de heer Van der Ham gewoon zijn werk als journalist, hield hij zich aan de gemaakte afspraken en wordt hij nu door de door uw ziekenhuis getroffen maatregel weggezet als een crimineel.” Talkshows proberen een gesprek te produceren tussen de twee kemphanen. Ik wil graag mijn verhaal kwijt, maar het UMC Utrecht laat verstek gaan. Trinthamer verweert zich wel in vakblad *Adformatie*. Collega-voorlichters kwalificeren de klucht als ‘onhandig’. Mijn vakgenoten reageren feller. Vriend en vijand zijn het erover eens: zo moet een instituut als het UMC Utrecht niet omgaan met kritische journalisten.

Een maand later besluit het Openbaar Ministerie de strafzaak te seponeren. Het OM noemt de aanhouding ‘onnodig’ en vindt dat het ziekenhuis mijn recht

op vrije nieuwsgaring heeft geschonden. Dat is goed nieuws, maar er staat nog iets in de sepotbrief: de officier van justitie vindt dat ik wel schuldig ben aan lokaalvredebreuk, omdat ik niet luisterde toen de bewakers zeiden dat ik moest vertrekken. Dat ik hiervoor niet wordt vervolgd, komt door de ‘geringe strafwaardigheid van het feit’. BNNVARA besluit in beroep te gaan tegen deze beslissing. Wij willen sepotcode O1: onterechte aanhouding. Want anders heb ik een justitiële aantekening in mijn dossier en dat wil ik niet. Omdat het OM bij haar standpunt blijft, hebben we de zaak voorgelegd aan de Nationale Ombudsman. De uitspraak volgt zeer waarschijnlijk eind 2022, ruim vier jaar na de arrestatie.

Als ik Trinthamer bijpraat over de juridische nasleep, zegt hij: “Het enige dat ik kan zeggen, is dat dit anders had gekund en gemoeten. Dat onze confrontatie iets veel groters heeft teweeggebracht, vind ik heel ongelukkig. Dat had niet zo moeten zijn.”

Hij zal het een paar keer zeggen, dat hij dit anders had moeten aanpakken, dat hij had gewild dat-ie eerder de telefoon had gepakt. “Het is gewoon niet goed gegaan. En dat reken ik voor een groot deel mijzelf aan. Ik heb hier veel van geleerd.”

“Zijn er dingen die je mij kwalijk neemt?”

Hij is lang stil. Dan: “Nee. Ja, die dag. De spanning was

zo hoog. De manier waarop jij dat ziekenhuis binnenkwam... Maar nee, ik neem jou niks kwalijk.”

Een duidelijker voorbeeld hoe stress en wantrouwen de verstandhouding tussen pers en pr beïnvloedt, heb ik niet meegemaakt. Als hij beter had doorgevraagd wat ik precies wilde, als ik op mijn beurt niet te snel conclusies had getrokken over vermeende pr-trucjes, als we beiden onze aannames hadden uitgesproken, dan was het wellicht niet zo uit de hand gelopen.

Het zou de kwaliteit van ons werk verbeteren als we ons meer kunnen richten op het verhaal zelf en minder op het gedoe eromheen. Trinthamer is het daar van harte mee eens: “Blijf vragen stellen. Dat is zo belangrijk.” Het klinkt zo voor de hand liggend: pak die telefoon, ga koffiedrinken. Er zijn altijd praktische bezwaren; we zijn razend druk, deadlines blijven staan. En daarbij: we zijn geen sociaal werkers, we mogen absoluut niet argeeloos worden. Elkaar volledig vertrouwen gaat simpelweg niet. We blijven op onze hoede, dat hoort bij ons beider vak. Maar laten we het proberen; meer rust, minder wantrouwen.

Over de auteur

Na zijn opleiding aan de School voor Journalistiek in Ede was **Ton van der Ham** (1976) redacteur bij *Heilig Vuur* (NCRV) en *Twee Vandaag* (EO). Vervolgens ging hij aan de slag als verslaggever bij *Netwerk* (EO) en vanaf 2007 is hij onderzoeksjournalist voor het BNNVARA-programma *Zembla*. Voor zijn werk als televisiejournalist is hij meermalen genomineerd voor zowel De Tegel als De Loep, die hij beide won in 2010. Met Manon Blaas schreef hij het boek *De Verzuimpolitie* (Prometheus, 2013). In 2021 was hij journalist fellow bij het Reuters Institute for the Study of Journalism aan de Universiteit van Oxford.

Over de VVOJ

De Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ), opgericht in 2002, heeft ruim zeshonderd leden in Nederland en Vlaanderen: journalisten, docenten en studenten journalistiek. Ons doel is de bevordering van diepgravende journalistiek, in het bijzonder onderzoeksjournalistiek.

Als netwerkorganisatie, kenniscentrum en lobbyorganisatie promoot de vereniging het belang van onafhankelijke onderzoeksjournalistiek binnen en buiten de eigen vakkring. Tot onze leden behoren zowel de internationaal werkende krachtpatsers als onderzoekende journalisten in de regio en beginnende collega's. Bij de VVOJ wisselen zij ervaringen en ideeën uit, om zo elkaar en de onderzoeksjournalistiek verder te helpen. Daarbij stimuleert de VVOJ reflectie op het vak en vraagt zij consequent aandacht voor de belangrijke maatschappelijke functie van onderzoeksjournalistiek.

Onze belangrijkste activiteit is de jaarlijkse VVOJ Conferentie Onderzoeksjournalistiek, die afwisselend in Nederland en Vlaanderen neerstrijkt. Deze tweedaagse conferentie biedt een breed palet aan lezingen, debatten, presentaties, trainingen en workshops, met daarbij volop gelegenheid tot netwerken.

Door het jaar heen organiseert de VVOJ diverse andere activiteiten, van de jongerendag tot trainingen voor beginnende en ervaren journalisten, ook op het gebied van lokale en regionale onderzoeksjournalistiek. Daarnaast is er een trainingsprogramma opgezet voor leidinggevenden aan journalistiek onderzoek en heeft de VVOJ de 'Woo-generator' ontwikkeld, een site die journalisten helpt bij de overheid een informatieverzoek in te dienen op basis van de Wet open overheid (Woo).

De VVOJ participeert actief in het maatschappelijk debat over onderwerpen als persvrijheid, privacywetgeving en openbaarheid van bestuur. Jaarlijks onderscheidt de VVOJ het beste werk in de Nederlandse en Vlaamse onderzoeksjournalistiek met De Loep. Deze prijs wordt toegekend aan makers van producties die onderscheidend zijn in opzet, aanpak en uitwerking.

De VVOJ is een vereniging van, voor en door (onderzoeks)-journalisten. Met behulp van sponsoring en andere bijdragen proberen we de kosten van het lidmaatschap en van deelname aan onze activiteiten zo laag mogelijk te houden.

Wil je een financiële bijdrage leveren aan onze inspanningen voor de onderzoeksjournalistiek?

Dat kan via deze QR-code.

Hartelijk dank!

#ikvertrouwjournalist/wel

Ze hoeven geen vrienden te zijn, de woordvoerder en de journalist, maar als de politie erbij wordt gehaald en één van de twee in de cel eindigt, dan zijn de verhoudingen wel erg verstoord geraakt.

Ton van der Ham, onderzoeksjournalist bij het BNNVARA-programma *Zembla*, wordt in 2018 gearresteerd terwijl hij verslag wil doen van een openbare lezing in het UMC Utrecht, het ziekenhuis dat hij naar aanleiding van verhalen over een angstcultuur en verzwegen dodelijke calamiteiten al tijden volgt.

Jaren later, tijdens een verblijf als journalist fellow aan het Reuters Institute (Universiteit van Oxford), verdiept hij zich in de gespannen verhouding tussen pers en pr: waarom is er zoveel wantrouwen en wat is de invloed daarvan op de kwaliteit van ons werk?

Voor zijn analyse neemt hij contact op met de woordvoerder met wie hij destijds botste: wat ging er toen mis en welke lessen kunnen we daaruit trekken? Zijn onderzoeksjournalisten en voorlichters gezworen vijanden of zijn er manieren om constructief samen te werken?

In dit essay kijken ze voor het eerst samen terug op de zaak en valt het ze op dat – aan beide zijden – erg veel voor de ander wordt ingevuld.

